

Jonas Satkūnas, Miglė Stančikaitė, Jonas Mažeika, Rūtilė Pukienė,
Gamtos tyrimų centras

LAIKAI, KAI VIRTO AŽUOLAI

Aukštaičių moreniniame kalvyne, Kaniūkų k. (Molėtų r.) ir Kvyklių k. (Utenos r.) apylinkėse, reljefo pažemėjimuose kasant kūdras rasti kažkada čia palaidoti keturių ažuolų kamienai. Valstybinio mokslinių tyrimų instituto Gamtos tyrimų centro (GTC) Branduolinės geofizikos ir radioekologijos laboratorijoje (vadovas habil. dr. J. Mažeika) radioaktyviosios anglies – C14 metodu buvo datuoti jų medienos mėginiai. Nustatytas amžius: 2500, 2678, 2745 ir 2435 m. prieš dabartį (angl. *before present*, BP). Panašios visų mėginių datos byloja apie prieš 2400–2700 m. šiame krašte augusio ažuolyno žūtį beveik vienu metu. Kas gi įvyko?

Mokslinėje bendruomenėje beveik vieningai sutariama, jog 2800–2500 m. BP (t. y. 900–600 m. prieš Kristų) laikotarpiu po holoceno klimatinio optimumo įvyko vienas ryškiausių klimato pokyčių, užfiksuotų ne tik Šiaurės Atlanto regione, bet ir globaliu mastu. Jis siejamas su okeaninių srovių režimo pasikeitimais, po kurių prasidėjo klimato atšalimas – neoglacialo pradžia Grenlandijos ir Norvegijos pietinėse dalyse.

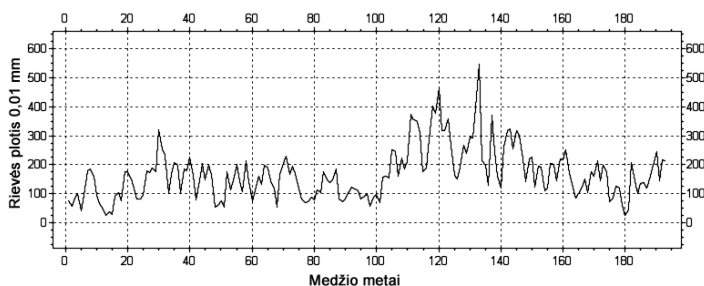
Staigus šilto ir sauso klimato pasikeitimas į šaltą ir drėgną, kai vidutinė metinė temperatūra nukrito žemiau +1–2 °C, ir išaugęs kritulių kiekis sąlygojo vandens lygio kilimą ir drėgmės didėjimą, kuris skatino durpių augimą, sukėlė dirvos išplovimą ir intensyvėjančius erozinius procesus.

Kaniūkų k. ažuolo metinis prieaugis buvo labai geras – medis gyveno 193 m. ir per paskutinius dešimtmečius iki žūties nematyti jokių jo gyvybingumą bloginančių ženklų (1 pav.). Atrodo, kad ažuolo žūtis buvo staigi, greičiausiai pakilę vandenys paplovė jo šaknis. Tas pats atsitiko ir kitiems tirtiems ažuolams – augę reljefo pažemėjimuose ar prie balų, matyt, dėl kylančio vandens lygio palūžo ir buvo palaidoti po greitai besikaupiančiu durpių ir dumblo klodu. Tokiomis sąlygomis jie gerai užsikonservavo ir išliko iki mūsų dienų, kol juos užkabino ekskavatoriaus kaušas (2 pav.). Tokių radinių ir jų tyrimų Lietuvoje nėra daug. Be šių ažuolų, GTC mokslininkai datavo dar šešių kitose Lietuvos vietose rastų ažuolų mėginius, kurių amžius patenka į 2800–2500 m. BP laikotarpį. Jų radvietes ir medžių žūties paleogeografines sąlygas dar reikėtų nagrinėti detaliau.

Ažuolų istorija byloja, kad klimato pokyčiai praeityje buvo staigūs ir veikė visą paleoaplinką. Matyt, ir dabartinis klimato kitimas yra tik vienas iš Žemės istorijos epizodų.

2 pav. Valerijaus Kazlovo iškastas ažuolo kamienas (Molėtų r.). J. Satkūno nuotr.

1 pav. Kaniūkų ažuolo rievių pločio kaita. R. Pukienės duomenys